

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B-9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B-9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

INHOUD

Prijs : 75 F

- P. Collaer.** — Liederenjagers in Sicilië en op de Kemmelberg — Beschouwingen van een
85-jarige inzake metodiek 174
- L. Gelber.** — Het Turnhoutse Torenwachterslied 177
- C.V. Trefois.**— Bliksem- en donderafweer in het Volksgeloof 200

VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

- R. van der Linden.** — Perikelen rond samenvoeging van gemeenten in Vlaanderen 1976-77 183

**Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van
v.z.w. Noordstarfonds, Gent en het Stadsbestuur van Gent**

LIEDERENJAGERS IN SICILIË EN OP DE KEMMELBERG

BESCHOUWINGEN VAN EEN 85-JARIGE INZAKE METHODIEK

Paul Collaer is geen onbekende in de gelederen van de Oost-vlaamse Volkskundigen. Hij voerde het woord, als musicoloog, als afgevaardigde van de Koninklijke Kommissie voor Volkskunde, én als vriend bij de hulde van onze bond aan Richard Vankenhove op 22 maart 1964, in het kader van ons Lentefeest.

Paul Collaer, een Vlaming met internationale reputatie, is 85 jaar geworden. Hij werd gehuldigd op 19 dec. 1976 te Leuven. O.a. prof. dr. J. Van Haver, voorzitter van de Koninklijke Kommissie voor Volkskunde, Prof. dr. S. Top voerden er het woord.

Het tijdschrift Volkskunde schikte nr. 314 van de 77^e jg. (1976) als een Huldесchrift Paul Collaer. Hij schreef ons na de hulde in Leuven, dat Honolulu (hoofdstad Hawaii-eilanden) hem uitnodigde. Hij voelt er zich een tikje te oud voor, maar heeft nog veel werk te verrichten, zodat hij thans voorlopig geen tijd vindt voor een hulde in het buitenland. Hij heeft wel tijd gevonden voor ons een paar anekdoten aan te tekenen, i.v.m. verre reizen en methodiek tegelijk! Zijn bibliografie, met vele publikaties in het buitenland, samengesteld door G. Huybens, verscheen in het boven aangehaald nr. van Volkskunde, p. 152-160.

R. van der Linden

Het woud... De wandelaar kijkt naar alle richtingen met de hoop een hert, een everzwijn of een korhaan te zien draven of vliegen. Tevergeefs: hij bespeurt niets en besluit: *Hier zit geen wild*. Alleen de beroepsjager weet waar, hoe en wanneer het te vinden... kwestie van kennis, ervaring en... fijne neus.

Zo verloopt het bij het opzoeken van authentieke volksliederen. Tijdens een enquête in Zuid-Sicilië waren we klaar voor het werk in Carlentini, in de buurt van Siracusa. Vijf mannen stonden te wachten. Mijn Siciliaanse kollega was van mening hen beurtelings te laten zingen. De mannen bekeken elkaar een tikje verbaast en onthutst. Ik vermoedde, dat er waarschijnlijk vijfstemmig zou gezongen worden. *Onmogelijk*, verklaarde onze kollega, *zo iets bestaat in Sicilië niet*. Ik reageerde: *Laat ze zich gedragen volgens hun eigen opvatting en gewoonte!*

Na de inzet van de tenor, de melodie-voordrager, vielen de andere zangers in. Er ontstond een voor ons ontstellende muziek, schijnbaar onberedeneerd: een wangeluid dat de woede van onze kollega ontketende en hem de hele boel in de lucht deed werpen. Ik had intussen bemerkt, dat die mannen uiterst ernstig en aandachtig zongen. Voorzeker moest iets echt ongewoons gebeuren. Ik overtuigde mijn vriend een "espresso" te gaan drinken en mij met de zangers alleen te laten... Dan hernamen ze het onderbroken lied, rustig, maar met gespannen aandacht. Wij gelukten erin het hele lied en nog twee of drie andere zangen op band op te nemen. Ik begreep echter niets van hun conceptie.

Later begon ik mijn oogst, ongeveer tweehonderd liederen, uit de streek Siracusa-Girgenti-Etnagebied te beluisteren en ontcijferen. Hoe zou 'het mogelijk zijn die vijfstemmige muziek over te schrijven? Na talrijke beluisteringen werden de verschillende stemmen onderscheidbaar en kon ik stilaan de ontwikkeling van hun respectieve melodische lijnen volgen. Dan pas begreep ik, dat we een zeldzame, geïmproviseerde polyfonie ontdekt hadden. Allengs werd de logika van hun conceptie duidelijk. Er bestond geen overeenkomst of gemeenschap met de regels van onze westerse meerstemmigheid; die komt overigens in de volksmuziek van onze gewesten niet voor. Zij moest - wat de ontwikkeling van de geest betreft - veel ouder dan die van de Sarden zijn.

Tot op heden vertegenwoordigt zij de meest primitieve toestand van de meerstemmigheid die ooit in Europa gevonden werd. Daar aan de voet van de Etna borrelde een der bronnen van het polyfonische denken.

Niet optreden of werken met een vooroordeel, de werkelijkheid aannemen zoals ze is, pas daarna ontleden en trachten te begrijpen: deze zou de eerste voorwaarde van het etnomusikologische onderzoek moeten zijn.

Soms en misschien bestendig moet de vorser uiterst voorzichtig te werk gaan: de zeden en levensopvattingen verschillen van de ene streek tot de andere. Indien u door onwetenschap of lichtzinnigheid de kulturele begrippen van een groep of volk kwetst, breekt u terstond het contact. De mensen worden wantrouwig en u verkrijgt niets van hen. Te Comiso in Siracusa vernamen we, dat een jonge moeder een heerlijk wiegelied zong. Een oude vrouw introduceerde ons bij haar.

Waar is uw man? Haar gebaren zonder woorden beduiden, dat de man weg was. Ik dacht, dat de man zijn vrouw in de steek gelaten had. Wij mochten haar dus laten zingen zonder vrees. Wij namen met een dankbetuiging afscheid en zie: daar kwam de man terug van zijn akker.

Heeft zij werkelijk voor u gezongen? vroeg hij met nauwelijks **bedwongen woede**. De oude vrouw gaf me een teken: *Ga snel weg*. Zij verklaarde ons, nadien toen we terug in de straat vertoefden, dat een vrouw die voor mannen zingt, een onbetamelijke misdaad begaat. **Het is alsof zij zich naakt voor u getoond had**. Deze episode en verklaring belichten de diepe natuur van de muziek : wie zingt, opent zijn hart en levert zich over aan de toehoorder... Het betreft de bezweringsmacht van de muziek en niet louter ontspanning.

**Ogni casa il suo costume
Ogni cuore il suo segreto**

luidt een Italiaanse gezegde : Elk huis heeft zijn traditie. Elk hart heeft zijn geheim. Die gewoonten en geheimen van het diepe leven moogt u niet storen : daarvoor is de landman bevreesd.

Deze belevenis ervaarde ik aan de voet van de Kemmelberg, d.w.z. in de gemeente Kemmel die in het zuiden van West-Vlaanderen ligt.

Geen enkele van de geraadpleegde personen was bereid om te praten. Geen mond opende zich. Eindelijk vroeg de pastoor me of ik de streek kende. Ik vertelde hem van de kerktoren te Woesten, waar ik in 1917 op de loer lag, vertelde van de Duitse batterijen... van een landbouwer die langs de straat van Westvleteren naar Poperinge woonde, van onze kabelballon die in de lucht brandde, ginds ergens aan de Eindhoeke enz. Door die herinneringen was het ijs gebroken. Een deur was geopend. Pas na de bekentenis dat ik de streek kende, kreeg ik toegang tot hun liederenschat.

Vele anekdoten kunnen we ophalen over onze jacht op liederen. Maar... tot wat dient het als dusdanig ? Confucius, de zedenleraar uit de Chinese filosofie (551-479 v. Kr.), verklaarde : *de ervaring is een lantaarn die men op de rug draagt : zij verlicht slechts de afgelegde weg*.

Tot besluit pas een stuk uit een Zwitsers volkslied :

Ich bin vom Gotthard
der letzte Postiljon
Hab' viel geseh'n, hab' viel gehört
Herr Gott. Hilf DU den Mann :
ich tu' ja was ich kann.

Paul COLLAER

HET TURNHOUTSE TORENWACHERSLIED

Poëzie en wetenschap zijn gezusters, zo u wilt, tweelingen uit de begenadigde schoot van de Muzen. De ene bezingt de schoonheid van het leven, de andere doorgrondt de wetten van het al. Zo ook zijn levenswijsheid en wijsbegeerte ontvangen door een zelfde geest en beide gevoed aan de moederborst van het zuiver inzicht. De ene rijpt als aangeboren streven op de boom van het dagelijks leven, de andere is vrucht van vorschend zoeken naar de waarheid in de schepping.

Een tweevoudig verband kenschetst de tweelingparen in hun nauwe wederzijdse betrokkenheid : hier de poëzie waarin het leven tot wijsheid kristallizeert, daar het denkend streven dat door inzicht tot geloof leidt.

Traditie, teruggrijpend tot in de diepe middeleeuwen, schept in volksleven en volksgeloof symbolen voor de tegenstelling in elk tweelingpaar, maar tevens voor de eenheid tussen beide : het statisch symbool, de in keiharde steen gemetste toren; en het dynamisch symbool, de trompetterende torenwachter van vlees en bloed.

Kent U de vertellingen van E. FLEERACKERS S.J. ? Zo neen, aarzel niet ze ter hand te nemen; er wacht U daar een diepe verrijking van uw kennis en van uzelf. Zo ja, herlees in de *Kijkkast* het verhaal over *De Schim van Meester Lauwerijs*. (A.D. 1700); zie p. 167 ff. 't Gaat daar over Lievens Kwintjes (1645-1722) die gelijk zijn voorvaders torenwachter was in de Vrijheid te Turnhout. Lievens miskende smalend de schoonheid en waarde van het " onveranderlijke, kinderachtig-belachelijke vooisje dat hij bij elk uur, viermaal elke nacht gans het jaar door te teuteren had "; en dit reeds sedert een vijftigtal jaren. Kwam daarbij dat Lievens op zekere avond langs het huis passeerde van Marten Kloefkes, hannuit (nachtwachter) in 't Begijnhof. En tot zijn verontwaardiging en schaamte hoorde Lievens Moeder Kloefkes zijn melodie aan de wieg van het kindje zingen. Maar diezelfde nacht verscheen hem op de toren de schim van Meester Lauwerijs, de befaamde bouwmeester van de Turnhoutse toren, en die leerde hem een tweevoudig " zuiver inzicht " : inzicht in de symbolische betekenis van de sobere stijl waarin de toren in de Vrijheid is gebouwd; en inzicht in de volmaakte eenvoud van de Torenwachtersmelodie die Lievens geroepen was om nacht na nacht te vertolken en " door te blazen " aan de komende generaties.

Op deze pagina's van de *Kijkkast* vonden we de notatie van de melodie zoals ze traditioneel van de toren werd geblazen, alsook hoe Barbara Kloefkes bij de wieg van haar Judoke te zingen zat. Hier hebt U beide versies door een anonieme musicus met kennis en kunde opgetekend :

ra-ra-ra-ra-ra-ra-ra-ra! *ra-ra-ra-ra-ra!* *ta!ta!ta!*
Ju-do-do-do-do-do-do-cus! *do-do-do-do-cus!* *Ju-do-cus!*

Dit dokument van uitzonderlijke waarde voor de Vlaamse volkskunde in 't algemeen, boeide onze specifieke belangstelling voor de volks- en streekeigen muzikale folklore. Eerste informaties leerden ons dat de stad Turnhout de traditie van de torenwachter tot in 1940 wist te onderhouden, dus langer dan gelijk welke andere stad, daarenboven met een onafgebroken stamboom van de wachters tot in de middeleeuwen. Opende dit volkskundig unicum wellicht een perspectief voor het muzikaal pionierswerk van Henri ROOBAERT f.c. ? Zijn opsporingen hadden reeds de juistheid van ons vermoeden bevestigd dat in Turnhout en omstreken nog veel eigen zangwijzen op de lippen van de volksmens leven. Zou ook het torenwachterslied wellicht nog niet onherroepelijk uitgewist zijn uit het muzikaal geheugen van de Turnhoutse bevolking ? De oogst was rijk, hij overtreft de stoutste verwachtingen. In samenwerking met volkskundigen ter plaatse, onze bijzondere dank betuigen we hierdoor aan de gekende Turnhoutse volkskundige, de heer Jozef AERTS, kon Br. Roobaert, naast opnamen van honderden andere liederen, ook life-opnamen maken van zeven onderling verschillende versies van de torenwachtersmelodie. Elk dezer zegspersonen bevestigt te goeder trouw het lied resp. de melodie juist te zingen, d.w.z. zó als ze 's nachts van op de toren werd geblazen en als ze door henzelf, van kindsbeen af, werd gezongen.

Een achtste zegspersoon, een natuurzanger met betrouwbaar muzikaal geheugen, knikte instemmend op onze vraag naar de torenwachtersmelodie, — maar hij zong niet. Dit was zijn antwoord : " Ja, dat deuntje kende ik heel goed. 'k Heb het duizenden keren gehoord, te dikwijls om er naar te luisteren. Maar nu ben ik de wijs vergeten; 'k zou het nu niet meer kunnen zingen. " De herinnering aan de melodie was met de ééntonigheid van het dagelijks leven vervlogen.

Hieronder noteren we de gezongen mededelingen van onze zegspersonen. Noch de melodie noch de tekst van deze zangwijzen zijn in de bestaande literatuur te vinden. Wie de oorspronkelijke bandopnamen zou wensen te beluisteren, verwijzen we naar de muziekafdeling Van de

Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De opnamen zijn bestemd voor het *Volksliedarchief Alfons Verbist-Lucy Gelber* dat we daar in samenwerking met Broeder Roobaert geleidelijk opbouwen.

Onze hartelijkste dank aan allen te Turnhout die willen meewerken aan deze realisatie ter nagedachtenis aan Oud-Min. Prof. VERBIST, de grote Vlaming, zingende zoon uit de Kempen, pedagogisch en politiek apostel van de Vlaamse volkskultuur.

JOANNA DIELS (* 1904) geeft ons over de torenwachter het meest uitvoerig relaas dat tevens de juistheid van de muzikale mededeling in de *Kijkkast* bevestigt, nader precizeert en vervolledigt. De man van Joanna Diels, nl. de heer BORGERS, is de zoon van de laatste torenwachter. Joanna Diels vertelt en zingt in tijdseigen gemeten ritme :

Om 11 u. blies hij :

Ge-re-tè-tè! Ge-re-tè-tè! Ge, tè-re-tè-tè!

Om 12 u. blies hij :

Ge-re-tè-tè! Ge-re-tè-tè! Ge, tè-re-tè-tè, tè-tè-tè!

Om 1 u. blies hij :

Ge-re-tè-tè! Ge-re-tè-tè! Ge, tè-re-tè-tè! Ge!

JAN CLAESSENS, (* 1902) zingt vooreerst de versie zoals de Turnhoutse volksmond de melodische kern van de geblazen melodie als torenwachterslied interpreteert.

Zegspersoon zingt verder zonder tekst, een trompet nabootsend : hij herneemt de gewijzigde versie van de melodie, maar nauwkeurig geeft hij nu de sluiting weer zoals ze te 11 uur 's avonds en te middernacht werd geblazen :

Men-sen, slaapt ge-rust, Want er is nog ge-nen brand!

zingt verder zonder tekst, een trompet nabootsend : 2 varianten.

Var.1: Ge tu tu tu tuut, Ge tu tu tu tuut!

Var.2: Ge tu tu tu tuut, Ge tu tu tu tuut! Ge tu tuut!

Uit het bijkomend gesprek, een staaltje van het spotlustig verzinsel in het volksleven, noteren we dat de torenwachter Jef Dockx, schoenmaker, zou geweest zijn. Als Jef op de toren was, dan zegden de mensen : Jef is van zijn vrouw af !

De versies van JEANNE EMSENS (* 1912) betekenen een veredeling van het lied naar tekst en melodie. Een vervolmaking van de versvoet brengt, met klassiek Vlaams stijlgevoel, eenheid in de maatgeleding, wat naar een formaal evenwichtige frazering van de melodieboog leidt. De thans jambische inzet van de zangwijze op de arsis en haar bedaard ritme benaderen de pulsatie van de kerkzang in *longa* en *brevis* zoals de notatie in de *Kijkkast* het suggereert.

In de twee volgende versies zingt zegspersoon de melodie op een verschillende tekst voor de tweede versregel, maar telkens passend voor het elfde avonduur. In de derde versie herneemt ze de tweede en gaat voort met het signaal van drie uur 's morgens.

Var. 1: Men-sen, bur-gers, slaapt ge-rust; Al-les wel, al-les rust!

Var. 2: Men-sen, bur-gers, slaapt ge-rust, Want er is ge-nen brand!

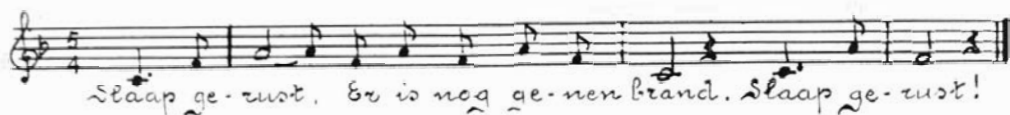
Var. 3: Men-sen, bur-gers, slaapt ge-rust. Want er is ge-nen brand!

Tuit, tuit, tuit!

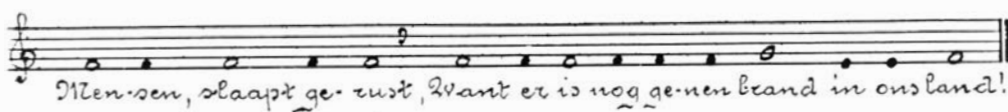
De pentatoniek, d.i. het toonverband beperkt tot vijf toontrappen in onderlinge dominantrelatie, behoort ook tot het eigene van de Vlaamse meloëe. Haar uitbeelding in gebonden melodische stijl is te vinden in herdersroepen, in koze-, wiege- en spelliederen allerhande, in het klokkengelui van onze torens dat veelal afgestemd is op het pentatonisch trio van de toontrappen *do re mi*, en in de klokkendeuntjes die de volksfantazie daarrond brodeert. De harmonische uitbeelding van het pentaverband ontmoeten we vooral in de trompetsignalen en in de melodieën, in markant ritme geblazen of gezongen, op de majeur-drieklank⁽¹⁾.

(1) Zie L. Gelber, *De Meloëe van de Vlaamse Kinderzang*, Rijksuniversiteit Gent, 1972 : op p. 22 f. nader uitleg over het pentatonisch toonverband; op p. 34 f. verdere toelichting van de pentatonische bewegingsvorm.

Het torenwachterslied door CLARA PRINSEN (* 1919) in de maat 5/4 op de toontrappen *do mi* en lage *sol* gezongen, realiseert een wondere symbiose van de torenmelodie die geruststellend galmt door de nachtelijke stilte, met het schetterend morgenappel van achter de kazernemuur.

LUDOVICA VAN BOURGONIE (*1920) psalmodieert het torenwachterslied in het oratorisch ritme van de kerkzang en sluit met een kadens uit de 6e modus. Hoe deze versie van het torenwachterslied verklaren? De melodische wendingen van de 6e gregoriaanse modus vertonen een sterke gelijkenis met het melos van de moderne majeuretonaliteit. Zij spreken het muzikaal geheugen aan en beïnvloeden de volksmens in zijn zangtaal.

MIA VAN DYCK (*1925) deelt ons een mooiere literaire verrijking mede van het torenwachterslied. De voordracht is, helaas, muzikaal te onduidelijk om de zangwijze in notenschrift om te zetten.

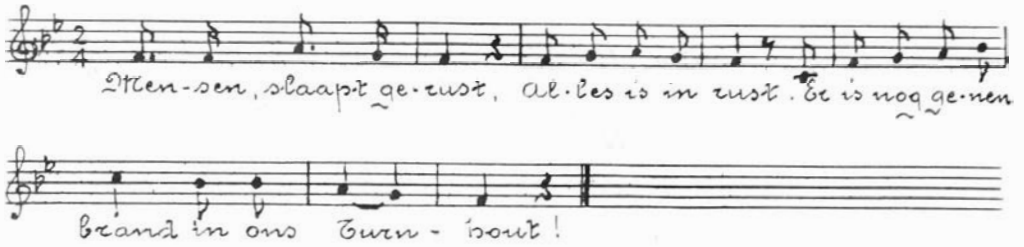
Mensen, slaapt gerust,
't Is nog geen brand
In ons land.

Ik zal werken
En gij zult slapen.
Toerleloe, toet toet !

De volkseigen zangtaal van de 19^e eeuw tendeert naar melodieuze eenvoud. Haar melodieën kennen naar tonaal-melodische structuur een sobere diatonische melodieboog binnen de perken van het oktaaf; naar tijdsstructuur een tweeledig gemeten ritmische figuurvorming min of meer genuanceerd, maar met een steeds ongekunsteld verloop; naar melodische zinsbouw een evenwichtige artikulatie in motieven.

De zangwijze van MARIA VAN TONGERLOO (1894-1977) herschept het oorspronkelijk torenwachtersdeuntje tot een volmaakt model van het tijdseigen volkslied. De melodie, in haar ambitus tot het oktaaf verbreed, evolueert op een tonale achtergrond thans verrijkt tot het hexa-verband : de toontrap *si* verschijnt als zesde dominante en brengt de diatonische halve-toonschrede aan in de tot nu toe pentatonische bewegingsvorm. De ritmische kadans van het lied vertoont een expressieve tegenstelling tussen

een geaccentueerde deklamatie van de eerste zinsnede, gevolgd door een al maar rustigere vloeijing van het verder verloop. Het melodiegeheel spant zich thans uit tot acht maten, met afgewogen geleding in twee motieven en melodische climax in de derde zinsnede.

Een onveranderlijk steeds dezelfde melodie die, door de eeuwen heen tot in 1940, vanuit de toren in de Vrijheid werd geblazen, die echter tal van gezongen versies kent, en dit tot op heden toe.

Een melodie die, ongehinderd door de lawaaierige drukte van de dag, het rustend oor van de bevolking kon treffen, maar evenwel geen blijvende sporen naliet in het muzikaal geheugen.

Een melodie die tot het gemoed van de volksmens sprak, juist daardoor ingang vond in zijn zangtaal en daarin tijdseigen wijzigingen van stijl onderging.

Dit is het muzikaal proces-verbaal van een heel simpel wijsje met de meest uiteenlopende gezongen getuigenissen.

Wie had durven vermoeden dat de studie van een traditionele torenwachtersmelodie het inzicht kon verdiepen in de aktualiteit van de muzikale volkskunde. De historische evolutie van het Turnhoutse torenwachterslied illustreert daarenboven op treffende wijze de psychologische stelling dat de waarneming van de mens in wezen subjectief is en tijdsgebonden.

Lieven Kwintjes, U zat de torenwachterij in 't bloed. U leerde, 300 jaar geleden, de torenwachterswijs van uw voorvaderen en U gaf ze, getrouw aan uw roeping, door aan de komende generaties van zonen-en kleinzonen die op hun beurt het nachtelijk uur bliezen van de toren.

De trompet van de toren in de Vrijheid is thans verstomd. Moge deze bijdrage uw melodie blijvend in ere houden. Zij behoort tot het authentiek erfgoed van Vlaamse volkskultuur.

Dr. L. GELBER

PERIKELEN ROND SAMENVOEGING VAN GEMEENTEN IN VLAANDEREN 1976-77

Bekkerzeel, een Brabants dorp met driehonderdnegentig inwoners, lost in 1976 op, in een fusie rond Asse. Het dorp verdwijnt van de kaart. De B.R.T. heeft dan in een filmschets dit dorp getekend, met een huwelijk, een interview met de burgemeester, de pastoor, de onderwijzer, de veldwachter, de artieste Stanse, de filosoof Vogelas. Bij een landbouwer gaat een koe kalven. De televisie wil ook dat beeld vastleggen. De voetbalklub organiseert een mosselkermis om zaad in het bakske te krijgen.

Het leven in deze gemeenschap draaide nog enigszins rond drie personen: pastoor, burgemeester en schoolmeester. Een brouwer en een notaris waren niet voorhanden. De onderwijzer, achtenvijftig jaar op 1975, is zonder leerlingen 'ter beschikking gesteld'. Hij belandt op een affektatielijst: het betreft een requiem voor een leerkracht. Zijn wedde loopt voorlopig voort. Hoelang? Zijn dagen zal hij kunnen vullen: hij wil zich onderdompelen in de geschiedenis van de lokaliteit, is koster; na de hoogmis zal hij meet schieten met de kerkzangers. Die lust en rust kan de hoofdstad hem niet ontnemen. De burgemeester is een oud-strijder van de oorlog 1914-1918. Hij ziet het niet meer zitten. Hij zegt met een zucht: "Met al de nieuwigheden in Brussel geraken ze gek". Hij poetst aandachtig en voorzichtig zijn medailles om met die laatste glans op het televisiescherm te verschijnen. Er blijft alleen de pastoor over...

Een dorp beleeft de kadans van een requiem. [Dagbladrepotage]

Op 31 december 1976 zetelden symbolisch althans nog 2.359 burgemeesters op een gemeentehuis in ons land, op theoretisch vlak. Bijna tweeduizend hadden hun sjerp reeds losgeknoopt en weggeborgen.

Kartoon uit De Standaard, dagblad, Brussel, 30 dec. 1976, de titel: **Gemeentefusies in zicht**. De burgemeester van de pilotgemeente knipt de grenssjerp van aangehechte gemeenten door.

Op nieuwjaar 1977 telde ons land nog amper vijfhonderd zesen- negentig burgemeesters. Voor een reeks was de onverbiddelijke hakbijl nog niet gevallen, wegens een aantal verkiezingsklachten bij de Raad van State. Uitstel betekent echter geen afstel.

Een politicus kan de fusie beschouwen in het raam van de ontwik- keling in andere landen. Een psycholoog en een socioloog zullen er ook hun aandacht aan wijden. Een volkskundige evenzeer of misschien nog meer, want de hele gemeenschap is willens nillens bij deze wijziging betrokken; de gebeurtenis houdt verband met de t r a d i t i e , in het teken van de zelfstandigheid en de aftakeling van de gemeentelijke gebonden- heid.

Ons streven is erop gericht deze eigentijdse verwikkeling in zekere facetten vast te leggen. De fusie heeft ons volk meer beroerd dan we vermoeden. Daar is aan de ene kant dan een gelatenheid mede gemoeid, omdat Jan-met-de-pet en de bewoner van te lande beseffen, dat ze geen invloed of vat meer krijgen op de gang van het openbaar leven, dat bepaalde bonzen achter partijbureaus en dat hoofden van syndikaten de draai en zwaai van de maatschappij voor een deel in hun greep hebben en houden; aan de andere kant is er een geest van opstandigheid door vele gelederen gevaren.

Onze poging wil deze geest van verzet zoveel mogelijk aantekenen en schikken. Iedere op- en aanmerking en kritiek in opbouwende zin is welkom. De benadering van het lillend en trillend volksleven in de aktualiteit blijft beslist een waagstuk en vraagstuk.

Onze bevolking in Vlaanderen leefde gedurende maanden en weken in en met :

1) stoeten allerlei;	10) uitgave van geschiedenisboekën;
2) doodsaffiches en -brieven;	11) maken van reuzen;
3) begrafenisritueel;	12) afscheidsmis;
4) symbolische verbranding;	13) humor door namengrappen;
5) dichtmetselen en verkoop van gemeentehuizen;	14) titelatuur van ereburgemeester;
6) metselen van gedenksteen;	15) liederen;
7) oprichting van beelden;	16) nieuwjaarskaart en geboorte;
8) planting van vrijheidsboom;	17) 1 aprilgrap;
9) uitreiking van geschenken;	18) karnavalvertoon;
	19) varia . . .

1. STOETEN

Stoeten krijgen de eerste plaats, omdat ze meest ' in het oog en in het oor ' springen. Zij beroeren de grootste hoop, krijgen meest kans tot kommentaar in de gesproken en geschreven pers. In en rond een stoet wordt fel geschreeuwd en gepraat. In hoever er dadelijk of nadien resultaten uit voortvloeien, blijft een politieke en sociologische aangelegenheid.

Een volkskundige zou een stoet moeten volgen, met een bandopnemer om leuzen en zinnen vast te leggen, met de dalende en daverende en stijgende kadans, tegelijk met een stift en fototoestel om de tekst(en) van borden en spandoeken vast te leggen. (Wie omlijnt wanneer dit verschijnsel zijn intrede in de stoet heeft beleefd ?)

De stoeten i.v.m. de fusie zijn van nationaal, regionaal en lokaal belang geweest, met allerlei uitdrukkingen van gekwelde gemoederen, fijnzinnige humor, ware opstandigheid, lugubere vertoon en gedrag.

De " Mars op Hasselt van antifusionisten " op zaterdag 15 juni 1975 trok manifestanten uit ruim zestig gemeenten. Het loont de moeite enkele zinnen uit " Het Belang van Limburg " aan te halen :

ZWARTE VLAGGEN BOVEN EEN BONTE STOET

*... Het werd een optocht met veel klank, o.m. door de voetzoekers en de geskan-
deerde slogans, en met veel kleur door de
uniformen van de muziekmaatschappijen,
de meege dragen vaandels en de felle
schildering op panelen en spandoeken.
Maar het zwart hield de hoofdtoon aan.
Het zwart van misnoegen om de fusie-
plannen van minister Michel. En het
ontroerend lied Het Dorp van Sonnefeld
kon zelfs dat misnoegen niet wegwerken...
Met tientallen autobussen en honderden
personenwagens waren ze naar de provin-
ciehoofdplaats gekomen, de duizenden anti-
fusionisten, afkomstig uit ruim zestig Lim-
burgse gemeenten. Er waren parlaments-
leden, burgemeesters, gemeenteraadsleden,
ettelijke muziekmaatschappijen en een hele
massa mensen die voor één dag perfect
eensgezind waren, over alle ideologische en
partijgrenzen heen, unaniem in het verzet
tegen de fusievoorstellen van minister van
Binnenlandse Zaken Michel, pleitend voor*

*fusies op een meer menselijke maat, eisend
dat met de wil van de bevolking rekening
wordt gehouden, dreigend dat de politici die
de 'opgedrongen fusies' doorgang doen
vinden, daarvan de konsekventies zullen
moeten dragen... Door de straten trok een
kleurrijke stoet, maar dan wel boven de
kleuren uit, erg ontrasterend zwart : de
vlaggen van het misnoegen hoog opge-
stoken. Voetzoekers knalden. Eisen en
verwijten werden geskandeerd. Ludieke
plakaten verwoordden het thema van de
provinciale betoging : wég met de geplande
fusies. De optocht kreeg een multi-provin-
ciaal karakter dank zij de deelname van
afvaardigingen uit de provincies Luik en
Luxemburg, en ook andere Vlaamse pro-
vincies. Zelfs kustgemeenten waren ver-
tegenwoordigd door opstappende mannen
in zeemansjak, de zuidwester op het
hoofd... .*

*Enkele zinsneden van de toespraken weer-
spiegelen even zeer de stemming :*

"In ons streven zijn wij niet klein te krijgen. Intimidaties maken ons niet alleen opstandig, maar ook solidair, zoals nu blijkt. Wij laten ons niet behandelen als onmondige kinderen. Wij kunnen het niet nemen, dat een minister van Binnenlandse Zaken en zelfs een Limburgse Bestendige Deputatie de redelijke fusievoorstellen negeert, gegroeid uit de wil van de bevolking. . . De Limburger toont vandaag dat hij geen vrede neemt met eender welke dwaze en te ver doorgedreven fusie. Wij

stellen geen materiële eisen die de gemeenschap geld kosten. Wij vragen alleen : laat rust aan degene die zich goed voelt in zijn samenleving. . . Een administratie heeft plannen uitgedokterd, zonder rekening te houden met de mens. Daar geschieden samenvoegingen over kanalen en auto-wegen heen. Landbouwgemeenschappen dienen gedwongen samen te gaan met industriële gemeenten. Wij blijven vechten tegen de verstedelijking en de vervreemding in de maatschappij. . .

Belang van Limburg, dagblad, Hasselt, 16 juni 1975, met illustraties in veelkleurendruk.

Een burgemeester uit de provincie Luxemburg bracht een sympathiebetuiging in voortreffelijk Nederlands, in het Frans en het Duits. Het zingen van het Limburgs volkslied besloot de manifestatie.

De optochten in menige gemeente vertoonden een typisch volkse karakter en stemming. Als stoet krijgen ze moeizaam een afzonderlijke beurt, vermits er haast telkens een of andere trek van de volgende punten aan gebonden is. Daar tref je makkelijk optochten aan. Eén voorbeeld volstaat en weerspiegelt de geest en de stemming in ander lokaliteiten.

2. AFFICHES. DOODSBRIEVEN EN -PRENTEN

Beleeft een gemeente een geboorte ? Kan ze op een bepaalde dag en uur doodgaan ?

Een historicus zal natuurlijk glimlachen. Voor hem geschiedt dat langs lijnen van geleidelijkheid. De volkskundige echter stelt vast, dat sommige verenigingen en personen de geboorte en de dood van een gemeente melden, volgens vaste normen van een traditie, op een bepaalde dag en uur, met een symbolisch gebaar op een bepaalde plaats. Zo heeft de aktiegroep "Oude Stad", samen met een reeks andere verenigingen, de dood van de stad ANTWERPEN op zaterdag 23 mei te 17 uur gemeld. (zie *Vandaag 14 Vlaanderen*. Vandaag. Uitg. A.W. Bruna en Zoon, n.v. Utrecht/Antwerpen, 1970, 169, Frans de Wilde, *Antwerpen . . . Gij zijt een Vlaamse stad, de eerste in Vlaanderen*, 168).

In het kader van de fusieperikelen hebben de bewoners van een elftal lokaliteiten een doodsbrief gekregen. Op twee plaatsen, te Bellegem-bij-

Kortrijk en te Eke-bij-Nazareth hebben affiches luisterrijk de teleurgang van de gemeente aangekondigd. Het betrof een officiële aangelegenheid, met tricoloreband van een vaderlandse plechtigheid en met de kelk van een kerkelijke ceremonie. De inrichters willen er kost wat kost de karikatuur volgens alle eisen van de geplogenheden en de traditie handhaven. Te Belle-gem en te Ronsele-Zomergem verkrijgt u een doodsprentje, zoals gewoonlijk tijdens de rouwplechtigheid.

Hier volgen de documenten per datum geordend :

Affiches

Bellegem 11 en 12-12-1976
Eke 30-5-1977

Doodsbrieven

Nazareth 30-5-1976
Uitbergen 4-9-1976
Machelen-aan-Leie 10 en 11-10-1976
Olsene 10 en 11-10-1976
Bellegem 12-12-1976
Herdersem 26-12-1976
Mazenzele 26-12-1976
Vurste 31-12-1976
Ronsele 2-1-1977

Doodsprentjes

Bellegem 12-12-1976
Ronsele 2-1-1977

Gemeente 8540 BELLEGEM

Hulde aan de BURGEMEESTER

BELLEGEM gaat de geschiedenis in op ZONDAG

12 december '76

PROGRAMMA :

- 14 uur **STOET - Vorming : hoek Nieuwstraat-Leuzestraat**
 Gevolgde weg : Nieuwstraat, Plaats, Rollegem-
 straat, Moeskroenstraat, Plaats (ontbinding)
- 15 uur **Begravenis van adm. Bellegem op het oude**
 kerkhof.
- 16 uur **Hulde aan dhr. Burgemeester Vande-**
 meulebroecke Urbain en zijn ploeg in
 het Gemeentehuis.
- 18 uur **Voorstelling v.d. " Geschiedenis v. Bellegem "**
 Opvoering van « De Klucht van de Fusie »
 Auteur en regie : E. DEPAEPE
- Vanaf 19 uur **Bellegem leeft en feest, verder in de**
 stamineets in een aangepast kader.
- 19,30 uur **OPENBARE VERKOPING van**
 't Gemeentehuis

Zaterdag 11 december

- 18 u. **Feestworp (halvefrankskes) voor de jeugd**
 tot 12 j.
 (Prijzen af te halen in de raadszaal na de H. Mis)
- 18,30 u. **Eucharistieviering met dank voor het 150-jarig**
 bestaan van Bellegem

Goedgekeurd door het College van Burgemeester en Schepenen in zitting van 19-11-1976

i.o. De secretaris, G. BAERT

De schepenen, R.LEFEBVRE - G. DIERICK

v.z.w. Koninklijke Fanfare Sint-Cecilia - Eke

met medewerking van
het gemeentebestuur en de plaatselijke verenigingen

Re - é - quem

Zondag 30 mei om 15 uur

De geestige BEGRAFFENISSE van EKE

Slachtoffer van slepende FUSIONITIS.

Humoristische stoet **MET LEVENDE LIJKEN**

Verassing aan het gemeentehuis

Minister Michel, bid voor ons. (eeuwige aflat)

R.

AVE, NAZARETH, ZIJ DIE GAAN STERVEN GROETEN U.

Gedenkt in ulder gebeden de vrome ziele van ons geliefd moederdurp, Eke, woirvan in de boeken al sprouke vele honderden joiren geleen, moir deur het Belgisch fusionitisparlement van de landkoirte gepalaberd op 't einde van 't joir negentienhonderd vijftzeventig achter ons Here.

Da melden ulder mee diepe droefenesse, moir mee vulle onderwirpinge aan MINISTER MICHELS onverbiddelijke wille :

het bestuur, de majoreitjes en de muzikanten van de
KEUNINKLIJKE FANFARE SENTE-SESELIA ;
den burgemiesterere, schepens en gemeenteroitslieden ;
al de verienigingen van ons afgesturven durp.

De aflijvige zal mee militaire ere begrouven worden op zondag, den dertigsten meie negentienhonderd zesentzeventig, om drei uren in den achternoene.

Loitste groet vanaf ten tweeën in de raujkapelle op den wijk Landuit, Grote Boine, numero 289.

Wigwijzer van de raujprocesse : Grute Boine Landuit - Brouwershofloine - were de Grute Boine - de Kwoidstroite - de Pilanestroite - de Bosstroite - de Stoisiestroite - de Grute Boine tot aan stamenee Den Hert - De Paster Schurensstroite - VERASSINGE RECHTOVER 'T GEMEENTEHUIS. ..

Elk zegge 't vuurts, 't zal tons veel volk zeen.

Gelieve de familie te volgen in de stamenees.

Duudsbedrijf : Bouters van gruit Anoirde.

R. I. P.

AVE UITBERGEN
ZIJ DIE GAAN STERVEN
GROETEN U!!!

Gedenkt in Uw gebeden,
de vrome ziel van ons geliefd moederdorp

« UITBERGEN »,

waarvan in de boeken al sprake vele honderden
jaren geleden, maar door het Belgisch
fusio-nitisparlement van de landkaart geveegd wordt
op het einde van het jaar
negentienhonderd zesenzeventig.

Dit melden U met diepe droefheid, maar met volle onderwerping
aan Minister Michels onverbiddelijke wil :

De Burgemeester, Schepenen en Gemeenteraadsleden van ons afgestorven dorp.

Hierbij nodigen wij U uit, om ons afstervend UITBERGEN plechtig te komen vieren in de
feestzaal van de gemeentelijke jongensschool, Veerstraat te Uitbergen,
en dit op **ZATERDAG 4 SEPTEMBER 1978** om 20 uur.

Het feest zal opgeluisterd worden door het orkest **THE DONKEY'S**

Koud buffet en dranken zijn voorzien.

Misschien verliezen wij onze gemeentenaam, maar **NIET ONZE IDENTITEIT**.

Gelieve het gemeentebestuur te verwittigen wanneer U zult aanwezig zijn
of telefonisch : 091-67.50.66.

De Burgemeester.

Het heeft de Heer behaagd tot zich te roepen de vrome ziel van
zijn trouwe dienaar

de gemeente

MACHELEN AAN DE LEIE

geboren vele jaren terug en na een smartelijke fusie godvruchtig overleden te
Machelen-Leie, op 10 oktober 1976, gesterkt door de laatste H. Sacramenten en de zegen
van de Heer Michel.

Dit melden U diep bedroefd doch berustend in Gods H. Wil :

PEIRS Georges	haar burgemeester
HEYERICK Jozef	haar 1ste schepene
DE SMET Paul	haar 2de schepene
DE WAELE Jozef	
VAN CAUWENBERGHE Maurice	
VANDEN HEEDE Clarisse	
VAN HOVE Jacques	
STANSSENS Hugo	
VAN HOUTTE Roger	
VAN HUFFEL Julien	
IDE Desiré	
DE COCK Gerry	
COLMAN Laurent	haar gemeenteraadsleden

De bedienden en personeelsleden van het gemeentehuis van Machelen-Leie.

De plechtige Eucharistieviering tot zielelafenis van de dierbare overledene gevolgd door
de teraardebestelling, waartoe U beleefd wordt uitgenodigd, zal plaats hebben in de
parochiale kerk van Machelen-Leie, op maandag 11 oktober 1976, te 10 uur.

Samenkomst aan de kerk om 9 u 45.

Een laatste groet kan aan de overledene gebracht worden in de gemeenteschool van
Machelen-Leie, op zondag 10 oktober 1976, van 8 uur tot 13 uur.

De rozenkrans wordt gebeden in de kerk op zondag 10 oktober, om 18 u 30.

De namis zal opgedragen worden op zondag 1 januari 1977, om 11 uur.

BARMHARTIGE JEZUS, SCHENK HAAR ZIEL DE EEUWIGE RUST.

Bloemen noch kransen.

Rouwdienst VUJO.

Het heeft de Heer behaagd tot zich te roepen de vrome ziel van
zijn trouwe dienaar

de gemeente

OLSENE

geboren vele jaren terug en na een smartelijke fusie godvruchtig overleden te Olsene
op 10 oktober 1976, gesterkt door de laatste H. Sacramenten en de Zegen van de
Heer Michel.

Dit melden U diep bedroefd doch berustend in Gods H. Wil :

DE MAHIEU Antoine

haar burgemeester

GOEMINNE Remi

haar 1ste schepene

VERLEYEN Hendrik

haar 2de schepene

VERZELEN Daniël

GOEMINNE Alfons

CANNIE Alfons

NEIRYNCK Dion

DELEY Leon

DE BUSSERÉ Esther

VERPRAET Florent

DHONDT Marcel

VANDEN BROECKE Georges

DE SMET Frits

haar gemeenteraadsleden

De bedienden en personeelsleden van het gemeentehuis van Olsene.

De plechtige Eucharistieviering tot zielelafenis van de dierbare overledene gevolgd door
de teraardebestelling, waartoe U beleefd wordt uitgenodigd, zal plaats hebben in de
parochiale kerk van Olsene, op maandag 11 oktober 1976, te 10 uur.

Samenkomst aan de kerk om 9 u 45.

Een laatste groet kan aan de overledene gebracht worden in de gemeenteschool van
Olsene, op zondag 10 oktober 1976, van 8 uur tot 13 uur.

De rozenkrans wordt gebeden in de kerk op zondag 10 oktober, om 18 u 30.

De namis zal opgedragen worden op zondag 1 januari 1977, om 11 uur.

BARMHARTIGE JEZUS, SCHENK HAAR ZIEL DE EEUWIGE RUST.

Bloemen noch kransen.

Rouwdienst VUJO.

Het heeft de Fusie behaagd tot zich te roepen het lichaam van

Adm. Bellegem

Familiegenoot van St. Robeko

geboren tussen Leie en Schelde omstreeks 100 j. v. Chr.
en geestig overleden te Bellegem op 10 oktober 1976 in kiesbureau nr. 48,
gesterkt door Bockor en Facon.

Dit melden U met diepe droefheid en tegenzin :

De Heer en Mevrouw WATERVALLE-KRUISKE,
De Heer en Mevrouw KWADDEBRUGGE-KALVERSTEERT,
De Heer en Mevrouw DE KEIZER-VAN DOTTIGNIES,
Mejuffrouw ROOPEERD,
De Heer en Mevrouw DEKATTE-VANKATTEBERG,
De Heer en Mevrouw BEIAARD-GEUZENHOEK,
De Heer en Mevrouw BALLING-ZONDERWATER,
De Heer VANRUDDEVOORDE,
De Heer en Mevrouw DEN OSSE-VAN TOERKONJE,
De Heer en Mevrouw DE BELLEGEM-BOIS-WATERLOOS,
De Heer en Mevrouw SCHIJTHOEK-VAN NIEUWERELD,
De Heer en Mevrouw VANDERKRUISSTRAAT-BLAUWHUIS en kind OOIVAARTNEST,
De Heer en Mevrouw VANDERSTATIE-PROCESSION,
De Heer en Mevrouw VAN DER PLAATSE,
De families VAN ROLLEGEM, VAN KOOIGEM, VAN MARCKE, HEULEGEM, VAN BISSEGEM
D'AALBEKE,
INTERWEST - GASELWEST - LEIEDAL, IMOG, EIGEN HAARD, EIGEN ERF EN HUIS,
De verplegsters van Facon en Bockor.

De plechtige begrafenisfeesten, gevolgd door de teraardebestelling, waartoe U vriendelijk wordt uitgenodigd, zal plaats hebben op het oude kerkhof te **Groot-Bellegem op zondag 12 december 1976 te 15 u.**

Bijeenkomst om 14 u. hoek Nieuwstraat - Leuzestraat.

Rozengezang en dansmuziek vóór, tijdens en na de plechtigheid.

Gedenk de overledene tussen pot en pint.

Heren van Kortrijk, geeft de ziel van Bellegem het eeuwig leven tussen haar mensen.

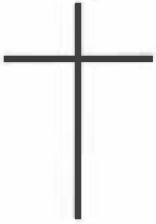
Bellegem, 6 december 1976.

Plaats 1, 8540.

Begravenisondernemer,
Feestcomité
Bellegem

Gelieve de familie te volgen.

Druk. Duprez, Bellegem

AVE AALST, ZIJ DIE GAAN STERVEN GROETEN U.

Gedenk in uw gebeden de vrome ziel van ons geliefd Moederdorp

HERDERSEM

waarvan in de boeken al spraak van achthonderd achtenzestig, maar door de fusie van de landkaart gevaagd op het einde van 't jaar negentienhonderd zesenzeventig achter ons Heer.

Geboren aan de Dender en geestig overleden te Herdersem op 10 oktober 1976 in de kiesbureau's nummers 61, 62 en 63.

Dit melden U met diepe droefenis en met tegenzin aan MINISTER MICHEL'S onverbiddelijke wil :

HET GEMEENTELIJK FEESTKOMITEE,
DE BURGEMEESTER, SCHEPENEN EN GEMEENTERAADSLEDEN,
AL DE VERENIGINGEN VAN ONS AFGESTORVEN DORP,
DE FAMILIES TEN BEELDEKEN, BROEK, BOS, AART, KOUTER, DORP EN DE COCK.

De aflijvige zal met muzikale eer begraven worden op ZONDAG 26 DECEMBER 1976, OM DRIE UUR IN DE NAMIDDAG.

Bijeenkomst om kwart voor drie aan het gemeentehuis, Grote Baan 209.
Rozengezing en dansmuziek vóór, tijdens en na de plechtigheid.

Laatste groet om twee uur in de rouwkapel van de Raadszaal, voorbehouden aan de genodigden, Gemeenteraadsleden en personeel, alle voorzitters en sekretarissen van de gemeente.
Deelnemingsbetuigingen worden aanvaard bij de ingang.

Wegwijzer van de rouwprocessie : Gemeentehuis met onthulling gedenksteen der Meiviskoppen - dorpscentrum - nieuwe wijk Harding met het planten van de Vrijheidsboom, afstammeling van de Dikken Eik van Wieze.

Terwijl iedereen de familie (dit zijn de genodigden, voorzitters en sekretarissen) volgt in de « staminees », en de overledene tussen pot en pint gedenkt, wordt de 190 jarige Koninklijke Harmonie in de Raadszaal ontvangen.

Te vijf uur in de Parochiekerk Eucharistieviering met dank voor elfhonderd jaar zelfstandigheid. Dit wordt gevolgd met Te Deum, het Vaderlands en Vlaams Volkslied.

Tijdens een hemels vuurwerk dat om zes uur wordt afgestoken op de nieuwe wijk Harding zal de aflijvige worden verbrand.

Elk zegge het voort, er zal dan veel volk zijn !

R. I. P.

Het heeft de Staat behaagd tot zich te roepen de ziel van zijn trouwe dienaar

MAZENZELE

Hart van de St.-Pietersgilde

Mede-verzetstrijdster tegen beton en cement geweld

Mede-beheerster van de v.z.w. België

Op 480 na Chr. zag dit lieflijke woeste boerendorpje het levenslicht.

Geborgen in de schoot van het Vlaamse land en gekoesterd door zijn 1097 inwoners, ontwikkelde het zich tot een stevige, levenslustige en natuurschone gemeente.

Met lede ogen zag vadertje Staat aan hoe Mazenzele floreerde ook op geldelijk gebied.

Doch het mocht niet langer wezen.

Na kennisgeving van haar laatste wil aan Mevr. De Mulder-Timmermans, Mr. De Nil, Mr. Dyserinck, Mr. Michiels, Mr. Rager, Mr. Sablon, Mr. Sneppe, Mr. Van Houtven, godvruchtig overleden op 10 oktober 1976, gesterkt door de beloften en vastberadenheid der Mazelaars.

Met diepe droefheid, doch vastbesloten niet te berusten in hun lot, melden U dit :

Burgemeester Leo De Nil

Pastoor Marcel De Maegd

haar burgerlijke en kerkelijke vader

Gemeenteraadsleden

Jan Michiels, M. Van De Velde, J. Van der Borght, J. Van De Velde, I. De Mulder, G. Verdoodt, J. Sablon en H. Vereman.

Ambtenaren

J. Van De Velde, A. Van Langenhove, J.P. De Backer

haar kinderen

Chiro, K.V.L.V., Davidsfonds, Coördinatiecomité, Muziekmaatschappij,

De Kring, Duivenbond « Doe wel en zie niet om », Sportclub, Voetbalclub « Eendracht »,

De St.-Pietersgilde, Den Dries, De Krabbers, De Wijkvrienden,

De Toeristenclub « Vrij en Blij », De Kervaelzanger, De Boerengilde, De K.B.V.G.,

De Civiele bescherming, De Bond van Jonge Gezinnen, De Liturgiegroep, De Catechisten,
haar kleinkinderen

De families

Steenweg, Opwijksestraat, Hamelseweg, Verlorenkostbaan, Beiaardlaan, Dorp, Kauferbaan, Sultveld, Gildelaan, Dries, Vossestraat, Schaapheuzel, Bosstraat, Heerbaan, Molenbaan, Lepelstraat, Zottegemstraat, en Losgatweg.

De plechtige lijkdienst, gevolgd door de teraardebestelling, waartoe U dringend wordt uitgenodigd, zal plaats hebben op 26 DECEMBER 1976 te 14 uur.

MAZEL ZAL MAZEL BLIJVEN

Doodsbrief

Het heeft de Heer Michel, Minister van Binnenlandse Zaken behaagd tot het verleden te bannen, het genaamde

VURSTE

Forestum (latijn) - Forêt (frans) - Woud (nederlands)

voor het eerst ontdekt in een charter van 1110 als Vorste
in 1283 vernoemd al als het huidige Vurste
in 1970 kreeg het de kodecijfers 9741
en definitief naar het verleden verwezen op 31 december 1976

Lid van het kanton Oosterzele

Behorende tot het arrondissement Gent-Eeklo

Eveneens behorende tot de provincie Oost-Vlaanderen van het Koninkrijk België

Dit melden U :

- haar naamdragers, zoals : landkaarten, affiches, doodsbrieven, doodsprentjes, verkiezingsdrukkerwerk, diploma's, paspoorten, oproepingsbevelen, inkomkaarten, stembrieven, enz.
- ook foto's en/of afbeeldingen van : groepen, stoeten, personen, feestelijkheden, optochten, allerhande gebeurtenissen, inhuldigingen, kermissen en dergelijke
- en eveneens alle dergelijke zinnige of onzinnige literatuur, persberichten of commentaren, literatuur of teksten over de tot het verleden gedoemde

Al deze melders zijn met plezier van harte welkom (ook tijdelijk voor raadpleging) bij JACQUES DE GEYTER, WANNEGATSTRAAT 3/A, 9741 VURSTE, Tel. 091/84 30 46, welke deze in de toekomst zal verwerken, dit tot een eeuwig aandenken en blijvend voortbestaan van " Vurste " en " Vurstenaars ".

ZOMERGEM HEEFT TOT ZICH GEROEPEN

DE GEMEENTE RONSELE

GEBOREN TE RONSELE OP 10.10.1665 EN OVERLEDEN TE RONSELE OP 31.12.1976. Gesterkt door het Sacrament van de Heilige Verkiezing den 10.10.1976.

DIT melden U met grote vreugde :

- Bastiaen Irené, hun vader
- Meganck Albert en Van Hecke Albert, zijn kinderen
- Van de Walle Gerard
- Pombereu Leon
- De Poorter Arsene
- Van Hoorebeke Robert, zijn kleinkinderen

De plechtige uitvaart, waartoe iedere echte Ronselaar wordt uitgenodigd, zal plaats hebben op zondag 2.01.1977, om 12.00 u. op het Gemeentehuis te Zomergem.

Samenkomst om 11.00 u. aan het gemeentehuis te Ronsele.

Vrienden en kennissen die bij vergetelheid hun lasten niet hebben betaald, kunnen dit nog doen aan de kas die weldra naar zijn laatste rustplaats zal vervoerd worden.

Noch bloemen, noch kransen.

Maar op 3.09.1977 veel dansen.

Gelieve de betreurde stoet te volgen.

GEDENK DANKBAAR IN UW
GEBED
ALLE INWONERS VAN
RONSELE

Het is nog niet zolang geleden dat we allen ter stembus gingen in de hoop onze dierbare inwoners te kunnen redden.

Helaas alle voorzorgen en inspanningen mochten niet baten.

Nooit werd er geklaagd en gezaagd over verkiezingen, want zelden had Ronsele daar last van.

Wij zijn gestorven in alle grootheid, maar in het hiernamaals, zullen wij U gedenken tijdens de Ronselse feesten.

Vrienden en kennissen
denk aan ons en laat uw jarenlange volkstraditie niet ten onder gaan.

DE FAMILIES RONSELE
FEESTVIERDERS

DANKEN U VOOR UWE DEELNAME
IN DE VREUGDE DIE ONS
TE WACHTEN STAAT.

Rap is Bellegem ter ziele gegaan

In de put ligt zij bovenaan

Put ons door Kortrijk aangedaan

Blijde herinnering aan mijn onvolledige
begrafenis op zondag 12 dec. 1976
op het oude kerkhof te Bellegem.

Dat mijn administratie in vrede ruste
in het rustoord « Stadhuis Kortrijk »

De familie Bellegem dankt U
voor uw blijken van deelne-
ming en geestigheid.

(vervolgt)

Renaat VAN DER LINDEN

BLIKSEM- EN DONDERAFWEER IN HET VOLKSGELOOF

Wanneer bliksemschichten het donker bewolkte luchtwelfsel openrijten, gevolgd door een knetterende donderslag, komt elkeen onder de indruk van dit overweldigend natuurverschijnsel.

Te allen tijde heeft de mens naar middelen gezocht om het gevreesde hemelvuur praktisch af te weren. Hier omtrent blijven heel wat bijzonderheden te regelen.

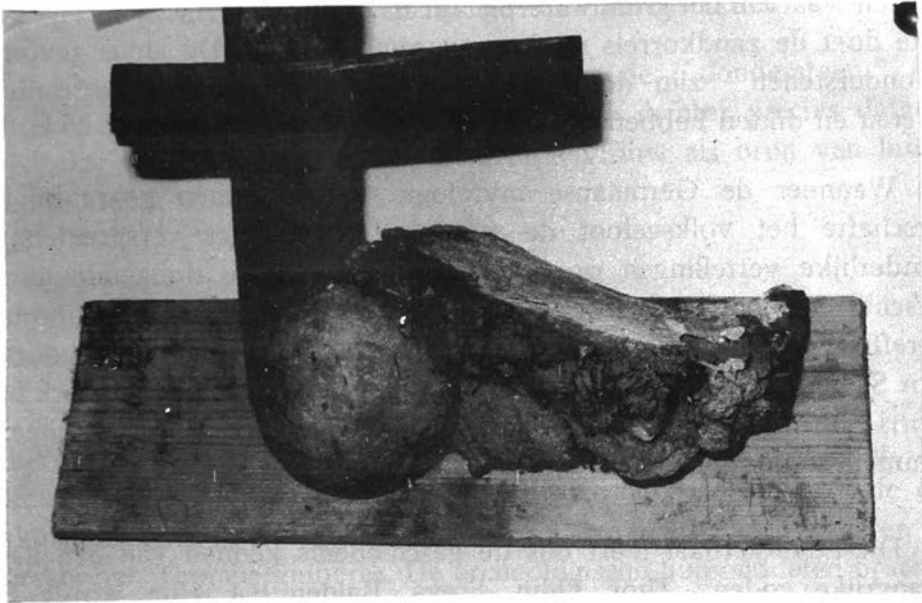
Het is misschien niet geheel toevallig dat de middeleeuwse mens bepaalde uit steen vervaardigde gebruiksvoorwerpen beschouwde als natuurprodukten die, door de werking van het bliksemvuur, op aarde waren beland.

Welke gevolgtrekking kan men omtrent dit opmerkelijk volksgeloof maken? Dat wij van de prehistorische mensheid af tot in de verfijnde middeleeuwse beschaving een onderbroken traditie aangaande het bijgeloof aan "donderstenen" voor ons zouden hebben, is totaal uitgesloten. Toen geen mens zich in het geheel geen denkbeeld van de voortijdse kulturen meer kon vormen, koesterde hij een ongewone belangstelling voor deze raadselachtige voorwerpen die als natuurprodukten werden beschouwd.

Precies op welke manier dit volksgeloof tot ontwikkeling kwam, is ternauwernood te gissen. Dank zij de archeologische opgravingen is een helder licht geworpen op het begrip en de geestesverhouding van de mens uit het oeroude verleden. Tal van bewaarde gebruiksvoorwerpen zijn onbetwistbare getuigen van de kunstvaardigheid en levenswijze van een lang geleden ondergegaan volk dat ook ons land heeft bewoond. Het voornaamste materiaal waaruit men werktuigen wist te vervaardigen, was "vuursteen" of "flint", slaggesteenten nodig voor het verkrijgen van de verlangde vormen. En hier komen wij in aanraking met de vormen die in de middeleeuwen gewoonweg voor "donderstenen" werden aanzien.

We onderscheiden hoofdzakelijk al of niet gepolijste hamers, bijlen, beitels, behendig geslepen en getongde pijlspitsen met afgesplinterde omtreklijnen. Ook de dwergtypen, zoals microliten, onderscheiden zich door hun merkwaardig verfijnde afwerking.

Hier dient echter te worden gewezen op het groot verschil van mening dat zou bestaan tussen de door mensenhanden vervaardigde en door de natuur gevormde "donderstenen". Zeer onlangs heeft de heer VAN OOI, rietdekker te Boskoop (Nederland) onze aandacht gevestigd op een mooie bolrond afgeslepen steen die naar zijn overtuiging aanspraak op het soort "donderstenen" kan maken, zie afb. 1.

Afb. 1 — Deze steen werd in HAZERSWOUDE (Nederland) gevonden in 1976, bij het afbreken van een rieten dak. Hij was geplaatst achter een spoor op de muurplaat met de platte kant evenwijdig aan het dak en precies aan die spar die liep naar de schoorsteen die boven het dak uitstak.

Het is een steen van bijzondere vorm in formaat van 55 mm bij 110 mm met een bolle en een platte kant. De bolle kant lag van boven. Men kon zien dat de steen er speciaal was neergelegd omdat de specie rond de steen in een bochtje buiten de muurplaat uitstak.

Het dak heeft er vermoedelijk meer dan honderd jaar gelegen. Het was een steil dak met aan de oostkant gescheurde eiken latten eronder. Hier en daar zat nog een stukje rope (oud bindgaren). Het dak was reeds verscheidene malen hersteld.

(M.M. VAN OOI, Boskoop, Nederland)

Het is aan geen twijfel onderhevig, dat we hier in werkelijkheid doen hebben met een "gletsermolensteen" die gedurende het fluvio-glaciale tijdperk en de langzaam naar het noorden verschuivende Skandinavische ijsskap werd gevormd en achtergelaten. De Drentse Hondsrug (Nederland) is een merkwaardige zone waar dergelijke zwerfgesteenten nog vaak worden aangetroffen. Het wordt dan ook duidelijk dat soortgelijke afzettingen weinig of geen invloed op het bijgeloof hebben uitgeoefend. Ze behoren immers niet tot de voortijdse menselijke culturen, noch tot de geheimnisvolle godenwereld.

Het is een feit dat de middeleeuwse mens zich opvallend sterk heeft bezig gehouden met het ontraadselen van de artefakten (door kunst bewerkte voorwerpen uit de prehistorische tijd) die door de bliksem naar de aarde werden geslingerd. Dit waren geenszins opzichzelf staande invallen of ideeën. De z.g. donderstenen worden geacht de sporen te zijn die nagelaten werden door een voltrefferbliksem op zandheuvelds of op vlakten waarvan het grondwaterpeil dicht bij de oppervlakte ligt. De grote hitte doet de zandkorrels smelten en samenkoeken. De aldus gevormde "donderstenen" zijn doorgaans zeer broos en kunnen verschillende lengten en dikten hebben.

Wanneer de Germaanse mytologie vaste vormen gekregen had, verschaftte het volksgeloof de stuwkracht voor het verspreiden van wonderlijke vertellingen over allerlei goden die de dreigende natuurverschijnselen personifieerden. Tot een van de oudst bekende kernbronnen betreffende de Skandinavische mytologische overleveringen behoort de door Saemond Sigfuson in de elfde eeuw geschreven Edda. Dit werk heeft Snorri Sturluson ongeveer een eeuw nadien op een belangrijke wijze gekommentarieerd.

Dit Edda-verhaal leert ons de geschiedenis kennen van een aantal belangrijke goden: Thor, Odin, Freya, Balden e.a. Hier wordt Thor voorgesteld als een geweldenaar, maar die zonder zijn hamer of mjöllnir machteloos was. Na elke vernietigende hamerworp keerde dit werktuig van zelve weer terug in zijn krachtige vuist. En zo gaat het maar door als een fantastisch kinderspelletje. Op die wijze werden toevallig gevonden stenen hamervormige werktuigen beschouwd als zijnde de enige beschermingsmiddelen tegen blikseminslag. De rollende voortplanting van het dondergeluid zou dan verband hebben gehouden met de Nertha-wagen.

Eertijds werd meer belang gehecht aan de "donderaar" dan aan de glanzende bliksemschichten. Gevreesd waren vooral donkere wolken (cumubonibus) in de vorm van hoge en machtige torens waarachter Thor zich verborgen hield en zijn geduchte hamer wierp. De toevallig gevonden "donderstenen" werden in de dakruimte gelegd. Men droeg ze als amuletten ofwel nam men ze zelfs, fijngestampt, als geneesmiddel in. Zo bestaat de overlevering dat keizer Hendrik de Vierde in 't jaar 1080 een in goud gevatte "dondersteen" ten geschenke ontving. Men droeg ook metalen Thor-hamertjes als halshangertje. Een merkwaardig voorbeeld van deze "mode", dat te Öster-Gotbund is ontdekt, wordt bewaard in het Museum te Stockholm. Dit in zilver uitgevoerd amuletje is vastgesnoerd aan een slangmotief dat de schittering van het klievende hemelsvuur moet verzinnebeelden.

Sommige mytologische goden waren kosmische machten die over een bepaalde sektor van het menselijk leven beschikten. Zo werd Thor — de verschrikking der reuzen — in de oude volkswijsheid aangezien als een beschermer van de huiselijke haard. Hij was niet alleen de god der luchten, donder, bliksem en regen, maar hij beheerste ook het weder, de aarde en het mensdom. Gingen zijn ratelende donderslagen niet gepaard met weldadige regens, voorboden van rijk gevulde korenschuren ?

Bij het sluiten van een huwelijk mocht de " dondersteen " niet ontbreken. In het oudnoors Edda-lied heeft de dichter precies datgene uitgedrukt, wat nauw verbonden is met de vrouw als bron van levensgevende kracht :

*" Breng mij den hamer
de bruid te wijden,
leg dan de mjöller
het meisje op schoot,
met heilige woorden. "*

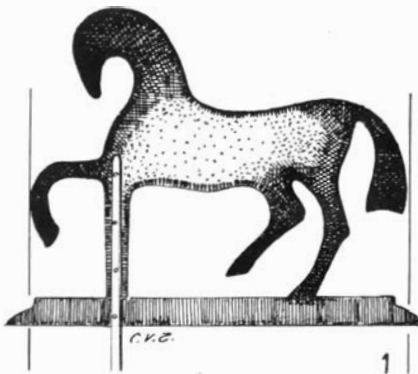
In iedere boerderij van betekenis beschikte de boer over een afzonderlijke ruimte waar Thor werd vereerd en men offers bracht. Een gelukkig toeval heeft in Denemarken en Sleeswijk-Holstein tot de ontdekking van openbare offerplaatsen geleid. Deze heiligdommen waren o.a. Thorsberg en Thorsbergmoeras. De archeologische hulpmiddelen brachten Gesmar (Hessen), Donarseik en Thunder Field (Engeland) aan het licht. Op deze plaatsen kwamen de boeren gezamenlijk gunsten afsmeaken. Ook Nederland kende zulke plaatsen : Donderberg (Leersum), Donder Veld, Donderwinkel. Het zou zeker de moeite waard zijn deze en andere plaatsnamen aan een historisch-etymologisch onderzoek te onderwerpen.

Waar het hier op aankomt is het verklaren van de varianten Thomarez, Thor en Donar. Blijkens mytologische aantekeningen zou de naam Donar gevormd zijn van de stam Thunor, Thun, Thundra, wat *dreunen*, *weerklinken* betekent en bijgevolg een klanknaboetsende vorm. Mogelijk zijn deze e.a. benamingen gedurende de grote volksverhuizingen (375-476) dooreen gehaspeld. Intussen hebben de weekdagen hun heidense naam behouden. De " donderaar " is in donderdag, Donarestag en Thursday herkenbaar gebleven. Wat zeker niet als een toeval kan worden beschouwd is het voortleven van de godennamen Freya, Wodan en Donar naast de zon- en maandagen.

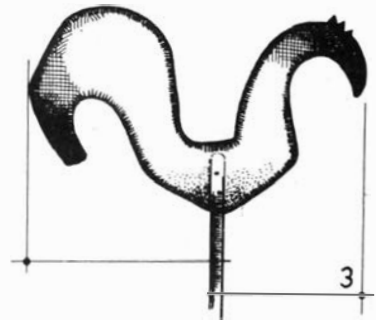
Ten tijde van de Karolingers werden deze goden beoordeeld als zijnde duivelse machten. Dit is voor de Frankische mens, de pagni, geen dwangmiddel geweest om een einde aan hun bijgelovige praktijken te stellen. Taai bleven zij weerstand bieden aan het kiemende kristelijk leven. Dit wordt onder meer bevestigd door de afzweringsformules zoals bijv. in een

Oudsaksische doopgelofte, afkomstig van St.-Bonifacius (742): "*Ec forsacho allum diabolgelda. . . Ende ec forsacho allum diabolos v. uercum end uwordum thunar en uwoden ende saxnote. . .* Vertaling: ik verzaak aan alle duivelsoffers, en ik verzaak aan alle werken en woorden van duivels, Donar en Wodan en Saxnote [Saksdrager]. . .⁽¹⁾

Tot in onze tijd zijn formele survivals van deze weemoedige ongerustheid aan te wijzen en bespeurt men de gevoeligheid van de mens betreffende zijn ingebeelde vrees omtrent de macht van Thor en Wodan. In deze geestesgesteldheid moeten wij de afweertekens opvatten waarin de boer zijn vertrouwen stelde om op een doeltreffende wijze zijn hardstee te beveiligen. Typisch zijn de stamdieren die wij nog sporadisch op de nok van het boerendak kunnen aanwijzen. Deze zijn geen voortbrengselen van een loutere fantasie, wel de voortzetting uit het duister heidens verleden. Het paard herinnert ons aan Wodan, terwijl de haan aan Donar was gewijd.

Afb. 2 — Windwijzer in vorm van een paard
(Destelbergen O.-VI.)

Afb. 3 — Haansilhouet op een boerendak
(Sleidinge O.-VI.)

Op het gevelbeschoot van oude vakwerkbouwsels zijn hier en daar nog in snijwerk uitgevoerde zinnebeeldige afweertekens en ook spreuken met een verkristelijkt karakter te bespeuren. Dergelijke allegorische beeldtekens geven ons een bescheiden idee van de gedachten die de bewoners bezielden. In starre woorden en rijmen geven de opschriften een samenvatting van de menselijke bekommernissen :

*" Heer bewaer dit hyus
voor tover, donder,
blixem ende gedruys "*

(1) Met dank aan Dr. L. De Grauwe, Gent voor de hulp bij de verklaring van de tekst.
(R. Haeseryn)

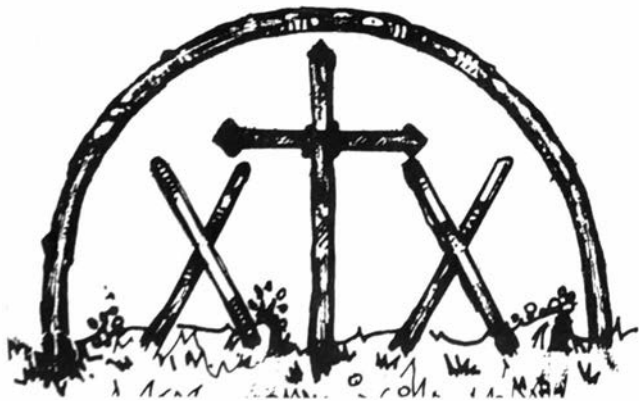
Brandgevaar was bij de getimmerde huizen benauwend groot. De bewoners huiverden bij de gedachte aan de " rode haan " door blikseminslag :

*" Heer bewaer dit huys
tegen bliksem ende donder "*

Wie zich in dergelijke gevelschriften verdiept, zal spoedig ervaren dat ze op een heidense traditie berusten :

*"Dit huis is gemaakt
door mensenhanden
Godt wilt bewaren
voor branden "*

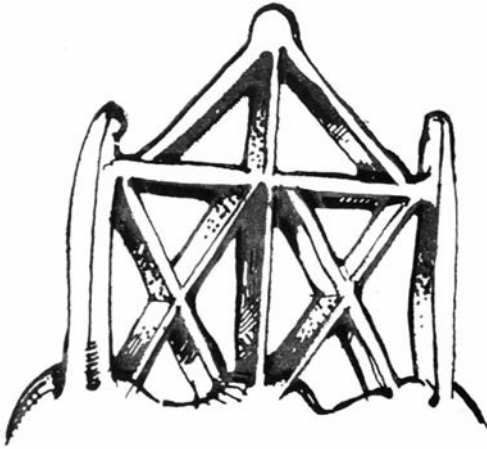
Veel, wat als bijgeloof uit het volk is opgegroeid, blijft alsnog voortwerken. Hierover bezitten wij leerzame gegevens. Maar hoe verklaart men het verband tussen Donar en bepaalde gewassen die door hun stevige wortelgroei de strobedekking van het boerendak tegen een al te vroegtijdige slijtage behoeden ? Onder deze zodenvegetaties onderscheiden we : donderbaard, donderkruid, dondertoppen, donderblaarkens, donderdistels, donderbotten, dondertorens e.a. soortgelijke benamingen. Waar nu geen dakplanten voorkomen, bemerken we aan de beide uiteinden der strovorsten een spilvormig tuitje dat gewoonlijk bekroond is met een zinnebeeldig motiefje waarin een runeteken, donderbezem ofwel een kristelijk element te herkennen zijn. Naast het kruis met samenvoeging van Andreasbalkjes zijn er ook voorstellingen die we als kalvariebergen kunnen uitleggen, zie afb. 4.

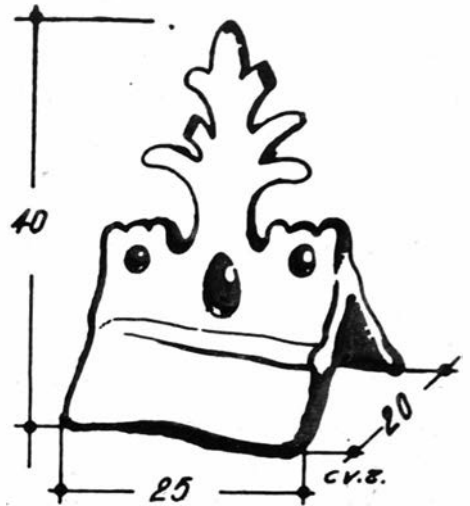
Afb. 4 — Kalvarie op
boerendak te Olmen
(Prov. Antwerpen)

Naargelang het strodak door een pannenbedekking vervangen werd, zocht men naar nieuwe wijformulen ter beveiliging van de woning. Hier was het de beurt aan de pottenbakkers, zie afb. 5 en 6, om allerlei bliksem-trotserende plastische menselijke figuurtjes, waaronder " schrikoppen " die een heidense traditie belichten, op het boerendak aan te brengen.

Treffend zijn vooral de diep in de pannenklei afgedrukte kinderhandjes en voetjes. Het betreft hier dus een bewuste uiting van het geloof dat onschuldige kinderen een niet gering aandeel hadden in het afweren van bovennatuurlijke machten.

Afb. 5 — Kalvarie in gebakken aarde (Bretagne)

Afb. 6 — Irisplant in gebakken aarde, dakvorst uit de 14^e eeuw (Gent, O.-VL.)

Maar al te weinig hebben wij waarde gehecht aan datgene wat ons met de voortlevende traditie van het bijgeloof verbindt. Weliswaar beschikken wij over bepaalde wetenswaardige bronnen welke toelaten een aaneensluitende kronologie te behandelen. Nemen wij tot voorbeeld de voor raadselachtig gehouden figuur Donatus als patroon tegen donder en bliksem. Van verschillende kanten komt hij ons als bisschop, martelaar of veldheer tegemoet, zodat een ontegensprekelijke verwarring bestaat tussen deze legendarische naamgenoten die ons worden voorgesteld, maar waarover de geschiedenis zwijgt.

Wie een overzicht wil verkrijgen omtrent de bronnen waaruit de wonderverdiensten van duizend en een heiligen is geput, moet zeker de "Legenda Aurea" van Jacobus de Voragine raadplegen. Dit tussen 1268-1275 in een beeldrijk Latijn geschreven legendenboek beantwoordt volkomen aan de hoogtij der middeleeuwse kristenheid, maar vormt een wirwar van ongebreidelde fantasie.

In hoever de veldheer Donatus in het Romeinse leger "legio fulminat" of "bliksemlegioen", als patroon tegen blikseminslag en hagelschade aangeroepen werd, heeft zijn belang te onderstrepen. Waar het hier op aankomt is, dat men meer dan duizend jaar na zijn dood — hij stierf te Rome in het midden van de vierde eeuw — in 1658 zijn gebeente uit de

Agnèskatakombe heeft weggehaald om het naar Munstereifel te brengen. Wij kunnen het vermoeden — afdoend bewijzen is niet mogelijk — hoe het komt dat de devotie rond deze relikwieën in de 17-18de eeuw zich in het Rijnland en Vlaanderen met een wonderbaarlijke snelheid heeft verbreid.

Hier moeten wij de vraag stellen : Waarin bestonden de verdiensten van de Romeinse Donatus en deze van de in 389 te Reims overleden bisschop Donatien ? Het zou voorzeker naiëf zijn een symbolische waarde te hechten aan deze twee heiligen uit dezelfde eeuw. Klaarblijkelijk berust de legendarische betekenis van de Reimse Donatien op een inheemse traditie. Omstreeks 810 werden zijn relieken door graaf Boudewijn van Vlaanderen naar de burchkapel van Brugge overgebracht.

Op het meesterlijk schilderwerk "Madonna van kanunnik van der Paele" door Jan van Eyck (1439), staat Donatien als patroonheilige dezer stad afgebeeld in een koorkap van blauw en goudbrokaat en zijn wonderbaarlijk attriboot : het rad met de kaarsen. Het laatste woord over de al of niet juistheid van dit zinnebeeldig kenteken is zeker nog niet gesproken. Kaarsen bezitten onheil en geestenafwerende krachten; het rad of wiel kan de donderwagen van Nertha voorstellen die tijdens onweer met vreselijk geraas door de donkere luchten rijdt en vuurgensters uitwerpt.

De mogelijkheid is niet uitgesloten dat het Donatusverhaal geënt kan zijn op mondelinge overleveringen waarin Thor of Donar worden geïdentificeerd. Zeker is de etymologisering van de Germaanse heiligen slechts in zeer geringe mate aanwijsbaar. De meningen der onderzoekers lopen hier vaak uiteen. Zo bestond op het einde der Middeleeuwen een grote kring van heiligen met een bepaalde werkingssfeer en die opgelost waren in de gedaanten van schutpatronen, die voor bijzondere noden werden aangeroepen.

Bezien we nu de traditionele optochten tot wijding van veld en akker, evenals de vuurfeesten die op verschillende tijden van het jaar plaats hadden om de oogsten tegen vernietigende natuurelementen te vrijwaren. Tal van zinnebeeldige voorstellingen die hoop en vertrouwen aan de huisgenoten schonken, waren eveneens in gebruik. Uitzondering dient echter te worden gemaakt voor de "donderstenen" die we als loutere toevalvondsten moeten beschouwen. Zij bezitten geen levenwekkende krachten zoals bijvoorbeeld de jaarvuren. Houtskool en de as van een kerstblok volstonden om de woning tegen alle onheil te beschermen. Daarentegen werd een bijzondere waarde gehecht aan de asresten van een door de bliksem getroffen gebouw. Overblijfselen werden mee naar huis genomen en bij onweer onder het bed, op de haardsteen of in de dakruimte gelegd. Aan tot stof verbrande houtsblokken werden afwerende krachten toegeschreven.

Het lag zeker niet in onze bedoeling om op grond van archeologische waarnemingen de geschiedenis te schetsen van de uit vuursteen verkregen gereedschappen, die ons onder de naam " dondersteen " bekend zijn. Pas in de achttiende eeuw treffen wij voor het eerst in archeologische tijdschriften allerlei opmerkingen aan ter verduidelijking van het begrip " dondersteen ". Bepaalde gissingen waren geheel in de geest van het toenmalige rationalisme. Het was de eeuw van J.J. Rousseau, de romantische beweging die het onderzoek van de prehistorische kulturen krachtig deed opleven.

Alles wat tot dusver in deze bijdrage gezegd is, heeft in de allereerste plaats betrekking op het gevreesde natuurelement bliksem-donder in het volksgeloof dat tot aan de drempel van de heidense prehistorische tijd reikt.

C.V. TREFOIS

BIBLIOGRAFIE

Geraadpleegde werken :

- BROECKHOVE M., *Devotie in het Vlaamssprekend gedeelte van België tot de H. Donatus, bijzondere patroon tegen de schadelijke natuur- en vernielende kunstmatige luchtelementen.* OVZ XXXIV (1959) 41-72, 85-101, 127-142, 170-195, 219-235, XXXV (1960) 2-20, 37-53 (Ook afzonderlijk als gebundelde overdruk verspreid).
- JANSSENS P., *Het oude verweer tegen hagel, donder en bliksem.* OVZ XXXII (1957) 133-152, 165-178.
- KLEIN G., *Les tuiles décorées en Alsace.* 1957.
- MULLER W., *Symbole und Dachziegl.* 1961.
- OLBRICH, *Donnerkeil (Donnersteine, Donnerbeile, Donneräxte)* in Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Band II, Berlin und Leipzig 1929/1930, kolom 325-350.
- SARTORI P., *Das Dach in Volksglaube.* Berlin, 1915.
- SELIGMANN A., *Die magischen Heil und Schutsmittel aus der Unbelebten Natur.* Stuttgart, 1927.
- STEGEMANN, *Donnerbeschörungen.* In Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Band II, Berlin und Leipzig 1929/1930, kolom 322-325.
- VAN DEN BERG P.W., *Kerk en Volksleven.* Meppel, 1943.
- VAN DER LYN P., *Keienboek.* Zutphen, 1923.
- VAN QUAILLE L., *Desselgem, Strodekkebedrijf en Dondersteen.* OVZ XXXV (1970) 80.
- WERNER S., *Heidnische Sinnbilder in christlichen Kirchen.* Leipzig, 1958.
- WOUTERS J., *De dondersteen. Heemkring " Jan Broeckaert "*, XXIV (1977) 10.
- X. *Afweertekens en afweermiddelen op en in boerenhoven en andere gebouwen.* Vragenlijst, Dienst voor volkskundige opzoekingen, OVZ XXXV (1960) 87-90.